

مطالعه تطبیقی جرم اسیدپاشی در حقوق ایران و بنگلادش

روح‌الله اکرمی*

فاطمه شریفی**

تاریخ پذیرش: ۱۳۹۹/۰۹/۱۶

تاریخ دریافت: ۱۳۹۹/۰۵/۲۷

چکیده

شدیدترین جرایم در عمده نظام‌های حقوقی جرایم علیه تمامیت جسمانی اشخاص است؛ چراکه مهم‌ترین دارایی انسان، جان اوست که مورد تعرض واقع شده است. به لحاظ اینکه جرم اسیدپاشی از جمله جرایمی است که آثار بدنی و روحی شدید بر قربانی و اطرافیان دارد و شیوه ساده ارتکاب آن، دسترسی به وسیله ارتکاب سهل‌الوصول و رشد فزاینده جرم، مقنن را بر آن داشت که احکامی خاص بر این جرم بار کند تا شاید از ارتکاب موارد بعدی کاسته شود. در سال ۱۳۹۸ این مهم چهره قانون به خود گرفت. شدت سخت‌گیری مجازات، به لحاظ ممانعت از ارتکاب‌های بعدی و پایین آوردن آمار این جنایت است. اما برای قربانیان، چاره کار حمایت از آنها در ابعاد مختلف اجتماعی، حقوقی و پزشکی در قالب قانون لازم‌الاجراست. مقنن اگرچه خیلی دیر اما با دو بعد شدت مجازات و مهم‌تر از آن جنبه حمایتی گسترده از بزه‌دیده، به لحاظ اجتماعی، هزینه‌های بالای درمانی و فرایند دادرسی خارج از نوبت، قانون محکم‌تری نسبت به قبل تصویب کرده است. پژوهش حاضر به روش توصیفی - تحلیلی به مطالعه تطبیقی جرم اسیدپاشی با کشور بنگلادش پرداخته است.

واژگان کلیدی: جنایت علیه جسم، اسیدپاشی، قصاص.

* دانشیار دانشکده حقوق دانشگاه قم (نویسنده مسئول).

r.akrami@qom.ac.ir

** دانشجوی کارشناسی ارشد حقوق جزا و جرم‌شناسی دانشگاه قم.

fa.arowa@gmail.com

مقدمه

اسیدپاشی از جرایم علیه اشخاص بوده لیکن آسایش عمومی و نظم اجتماعی را نیز مورد آسیب قرار می‌دهد. بنابراین، خلأ واکنش کیفری صحیح در رویارویی با این جرم موجب تجری مرتکبین و بالتبع، افزایش آمار ارتکاب آن خواهد شد. از همین رو برخی از کشورهایی که بیشتر به این جرم مبتلا هستند آن را از شمول قواعد کلی جرایم علیه جسم خارج نموده و به شکل خاص برای آن ضمانت اجراهای سنگین‌تری را تعیین نموده‌اند. ماده ۳۲۶ الف قانون هند اصلاحی ۲۰۱۳، ماده ۳۳۶ قانون مجازات پاکستان و قوانین اردن و بنگلادش را نیز باید در این بستر مطمح‌نظر داشت. در نظام حقوقی ما نیز با تصویب قانون تشدید مجازات اسیدپاشی و حمایت از بزه‌دیدگان ناشی از آن در سال ۱۳۹۸، برخورد قاطع و جرم‌انگاری مطلوب‌تری نسبت به مقررات قبل در نظر گرفته شده که باعث نزدیک‌تر شدن به اهداف الگوی صحیح یک سیاست جنایی است. تحقیق پیش رو بر آن است تا جرم اسیدپاشی را از نگاه تطبیقی با نظام حقوقی بنگلادش با روشی توصیفی - تحلیلی مورد مطالعه قرار دهد.

۱. پیشینه اسیدپاشی در حقوق کیفری ایران و بنگلادش

نخستین مورد اسیدپاشی در ایران در سال ۱۳۳۴ توسط پسر جوانی رخ داده است که پس از دوران محکومیت به زندان، تصمیم به انتقام گرفته و به صورت قاضی پرونده‌اش اسید می‌پاشد. بدین‌صورت در تاریخ ۱۶ اسفند ۱۳۳۷ پس از ارتکاب‌های مکرر، ماده واحده لایحه قانونی مربوط به مجازات پاشیدن اسید تصویب شد. گذشت بیش از ۶۰ سال از زمان تصویب آن قانون و ضرورت بازنگری در آن، منسوخ بودن قسمت نخست ماده واحده سال ۱۳۳۷ به علت مغایرت با قانون مجازات اسلامی و قصاص نفس و دیگر موارد صدمات به علت خاص بودن ماده واحده و عدم نسخ صریح آن توسط ماده ۷۲۸ ق.م.ا به واسطه عدم مصادیق اصلاحات و الحاقات قانون مجازات عمومی (هاشمی و کاظمی، ۱۳۹۴، ص ۱۲) و پیش‌بینی راهکارهای حمایت‌گرانه مادی و معنوی نسبت به بزه‌دیدگان این‌گونه جرایم، دلیل لزوم تقنینی نو در این باره بود. اردیبهشت سال ۱۳۹۸ لایحه قانون تشدید مجازات اسیدپاشی و حمایت از بزه‌دیدگان ناشی از آن به صحن مجلس شورای اسلامی آمد تا پس از چکش‌کاری‌های اساسی به قانونی جدید با هدف تشدید مجازات برای کاهش ارتکاب و قدرت بازدارندگی بالا و حمایت از بزه‌دیدگان ناشی از آن منتهی شود.

قبل از سال ۱۹۸۳ جنایات اسیدپاشی بنگلادش بر اساس قانون مجازات، تعقیب می‌شد. در سال ۱۹۹۵ دولت، قانون خشونت علیه زنان و کودکان را تصویب کرد که به طور خاص حملات اسیدی را در نظر گرفت (Report No 226, 2008, p. 23) و نهایتاً در سال ۲۰۰۲ تصویب دو قانون جامع کنترل جرم اسید و قانون کنترل اسید را به سرانجام رساند که با افزایش مجازات‌ها، تشریفات ویژه دادگاه، نظارت و کنترل استفاده، فروش، خرید، ذخیره‌سازی، حمل و نقل و واردات اسید، مقررات ناظر بر این بزه را به نحو جامع‌تری مورد تنظیم قرار داد (Kalantry and Kestenbaum, 2011, p. 19). تحت قانون کنترل اسید ۲۰۰۲، قانون اسید ۲۰۰۴ و قانون درمان پزشکی، کمک حقوقی و توان‌بخشی افراد آسیب‌دیده از اسید ۲۰۰۸ نیز تصویب شدند. قانون اسید جزئیاتی برای صدور، تمدید و لغو مجوزهای صادره برای اسید است و قانون ۲۰۰۸ بر جزئیات رویه مربوط به کمک‌های پزشکی، حقوقی و توان‌بخشی قربانیان و بازماندگان اسید متمرکز است (Taslina, 2014, p. 14).

۲. ارکان تشکیل‌دهنده جرم اسیدپاشی

۲-۱. رکن قانونی جرم اسیدپاشی

لزوم رکن قانونی، منشعب از یکی از پایه‌ای‌ترین اصول حقوق کیفری به نام اصل قانونی بودن جرم و مجازات است. از آنجایی که مبنای قانونگذاری نظام جمهوری اسلامی فقهی است، مبنای این اصل در کتب فقهی، قواعد قبح عقاب بلایین و اصالة الاباحه و حدیث رفع قلم و آیاتی از سوره‌های مبارکه اسراء و طلاق است. به این اصل در قوانین متعدد از جمله قانون اساسی در اصل ۱۶۹ و قانون مجازات اسلامی در ماده ۲ تصریح شده است (ولیدی، ۱۳۸۸، ص ۱۴۰).

اسیدپاشی از جرایم شدید علیه اشخاص است و باید نگرشی خاص بدان داشت. با توجه به آمار جرم اسیدپاشی، احساس عدم کنترل باعث ایجاد این جرم شده است؛ چراکه انجام این جرم و مجرم‌ان هیجانی و عدم نیاز به قدرت بالای بدنی و هزینه سنگین و حمل مقداری اسید که به سهولت و وفور و ارزان در دسترس افراد است کار مشکلی به نظر نمی‌رسد. این مهم با توجه به جرم‌انگاری‌های خاص که قانونگذاران بدان داشته‌اند بیانگر تأیید نظریه زی‌مباردو است که تفکر برخورد شدید با جرم، امروزه دوباره احیاء شده است. در حال حاضر قانون تشدید مجازات اسیدپاشی و حمایت از بزه‌دیدگان ناشی از آن، با ۷ ماده و ۴ تبصره، رکن قانونی جرم اسیدپاشی در ایران است.

قانون کنترل جرم اسید مصوب ۲۰۰۲ بنگلادش شامل ۳۰ ماده ۳۴ تبصره است که به تعاریف و مجازات‌های مربوط به حمله اسیدی، تحقیقات و رسیدگی و وثیقه می‌پردازد. قانون کنترل اسید با تشکیل یک شورا به ریاست وزیر کشور، به ایجاد صندوق‌هایی برای تأمین مالی و کمک به بازماندگان اسیدی برای معالجه و کمک حقوقی و توان‌بخشی، تعیین مجازات برای تولید و واردات و حمل و نقل بدون مجوز، ذخیره، فروش و استفاده آن، تشکیل مرکزی برای صدور مجوزهای مربوط به واردات و تعیین معاون کمیسر برای مرجع صدور مجوز حمل و نقل، ذخیره‌سازی، فروش و مجوزهای کاربران پرداخته است (Acid control act and Acid Offence Control Act, 2002).

۲-۲. رکن مادی جرم اسیدپاشی

رکن مادی، پیکره جرم است که اراده ارتکاب در آن شکل می‌گیرد. تا هنگامی که نیت مجرمانه مرتکب به مرحله فعلیتی که مغایر اراده مقنن است اجرا نشود، رکن مادی جرم تحقق نمی‌یابد (اردبیلی، ۱۳۹۲، ص ۳۰۲). رکن مادی جرم تنها رفتار ارتكابی مرتکب نیست، بلکه دارای سه جزء رفتار فیزیکی و شرایط و اوضاع و احوالی که مقنن آن را در تحقق جرم ضروری دانسته که بسته به شرایط مربوط به جرم و مجرم و قربانی جرم، زمان، مکان و ... متفاوت است و نتیجه خاص مورد تقنین مقنن است (میرمحمدصادقی، ۱۳۹۲، صص ۲۵ و ۲۶).

۲-۲-۱. رفتار ارتكابی

رفتار ارتكابی یعنی انجام آن رفتاری که منتج به نتیجه موردنظر مرتکب، که از نظر مقنن نیز جرم‌انگاری شده است، می‌شود. ماده ۲ ق.م.ا رفتار را اعم از فعل و ترک فعل می‌داند. در قانون مجازات بنگلادش نیز رفتار مجرمانه به طور کلی اعم از فعل و ترک فعل است و ماده ۳۲ آن تصریح نموده که جز در جایی که فعل ایجابی صریحاً لازم دانسته شده، هر جا از رفتار بحث شده است ترک فعل را نیز شامل خواهد شد.

اغلب جرایم ارتكابی، فعلی است که از سوی مقنن نهی شده است. این فعل بسته به نوع جرم، مستلزم حرکت ارادی عضوی از مرتکب است. اگرچه نظر مقنن بیشتر نیل به نتیجه دارد اما گاه برای شیوه و روش منتج به نتیجه مجرمانه خاص، اعتبار قائل است (اردبیلی، ۱۳۹۲، ص ۳۰۳).

تبصره ۱ ماده ۱ قانون تشدید مجازات اسیدپاشی و حمایت از بزه‌دیدگان ناشی از آن به فعل «ریختن» اسید و «فرو بردن» اعضای بدن در درون اسید و عبارت «اعمالی نظیر

آن» تصریح دارد. در نگاه اول ظاهراً دیدگاه مقنن صرفاً انجام جرم با فعل ایجابی است، اما می‌توان استدلال کرد که مقنن با ذکر عبارت «اعمالی نظیر آن»، هر نوع عملی را که منتج به نتایج مندرج در قانون نسبت به قربانی باشد مدنظر دارد، خواه نتیجه ناشی از فعل یا ترک فعل باشد. لذا عبارت «اعمالی نظیر آن»، جای هرگونه شبهه برای شمول تمامی اعمالی را که منتج به نتیجه می‌شوند، در متن قانون رفع می‌کند. به نظر، این تبصره ابهامات در مورد تشخیص و تعیین مصادیق برای قاضی و پزشک قانونی در تعیین مجازات و نوع جرم را برطرف کند.

فرض کنیم قربانی به اشتباه ظرف اسید را به جای کاسه‌ای آب بنوشد بدون اینکه مرتکب این عمل، وی را از این موضوع مطلع کند و آن نتیجه‌ای که نباید، حاصل شود؛ آیا می‌توان گفت که چون قانون تصریحی روشن به ترک فعل نداشته پس آسیب وارده جنبه کیفی ندارد؟ مراجعه عرفی در ترک فعل راهگشای مسئله است. الفاظ مورد استفاده قانون را باید حمل بر معنای عرفی دانست؛ چراکه قانونگذاران خود از این عرف هستند. در بیان این استدلال می‌توان به نظریه‌های اداره حقوقی قوه قضاییه و ماده ۲۹۰ ق.م.ا. استناد کرد. اداره حقوقی طی نظریه مشورتی شماره ۷/۱۰۹۸ مورخ ۱۳۷۵/۲/۱۷ بیان داشته است که همان‌گونه که قتل در اثر ارتکاب فعل، مانند جرح و خفه کردن و نظایر آنها تحقق می‌یابد، ممکن است در اثر ترک فعل هم محقق شود. سپس به رابطه علیت اشاره کرده است که اگر تنها قصد ترک فعل باشد و نه قصد نتیجه، جرم شبه عمد است و مرتکب ضامن دیه است؛ اما اگر تارک فعل، هم مرتکب ترک فعل و هم خواهان حصول نتیجه باشد و نتیجه نیز حاصل شود تارک فعل، مرتکب جرم عمدی شده است.

بر اساس ماده ۲۹۵ ق.م.ا. اگر نتیجه حاصله به هر عنوانی فارغ از وجود عاملی مستقل برای حصول نتیجه ناشی از ترک فعل تارک آن باشد وی مسئول است. به عبارتی، رابطه سببیت و توانایی مرتکب با احراز عنصر معنوی مهم است و اگر نتیجه ناشی از سهل‌انگاری و غفلت باشد جرم غیر عمدی است مگر آنکه ترک فعل نوعاً کشنده یا مجروح‌کننده باشد. بیشتر موارد این رکن اساسی با مشکل اثبات روبه‌رو است و در نتیجه تارک فعل تنها به ارتکاب جرم غیر عمدی علیه اشخاص محکوم می‌شود (میرمحمدصادقی، ۱۳۹۲، صص ۳۸ و ۴۶).

در مواد ۴ و ۵ قانون کنترل جرم اسید بنگلادش قانونگذار بدون آنکه مانند قانونگذار ایرانی به تبیین ماهیت رفتار ارتكابی بپردازد که بعد مجبور شود اعمال منصوص را

به عنوان تمثیل در نظر بگیرد، تنها نتیجه جرم را مورد توجه قرار داده و مجازات را متوجه جنایت ناشی از اسید دانسته است بدون آنکه آن را به فعل یا ترک فعل خاصی محصور نماید (میرمحمدصادقی، ۱۳۹۲، ص ۸۷).

۲-۲-۲. اوضاع و احوال تشکیل دهنده جرم

شرط جرایم علیه اشخاص، زنده بودن قربانی است؛ چون در غیر آن، جنایت علیه میت اتفاق می‌افتد، لذا وسیله مورد استفاده در جنایت مهم نیست؛ زیرا نتیجه جرم، مجازات را تعیین می‌کند. لیکن در جرم اسیدپاشی، وسیله ارتکاب موجب تشدید مجازات جرم شده است.

۲-۲-۳. وسیله ارتکاب

بزه مورد مطالعه باید با اسید ارتکاب یابد. اسید اصالتاً کلمه یونانی به معنای ترشی است که در ترکیب با بازها املاح تولید می‌کند. اسیدهای متعارف عبارتند از: اسید استیک، اسید سولفوریک و اسید کلریدریک (عمید، ۱۳۸۹، ص ۱۲۹). تحقیقات بیان‌گر کاربرد اسید نیتریک و اسید سولفوریک در بیشتر حملات تهاجمی اسیدپاشی است (Byard, 2020, pp. 387 & 388). ماده ۱ قانون تشدید مجازات اسیدپاشی و حمایت از بزه‌دیدگان ناشی از آن، اسید یا هر نوع ترکیبات شیمیایی دیگر با هر نوع غلظت را مشمول ماده قرار داده است. عبارت «با هر میزان غلظت» متضمن قصد قانونگذار در اعمال هرگونه اسید و ترکیبات شیمیایی به هر میزان و کیفیت حتی در صورتی که از نوع رقیق و برای مصارف خانگی و بهداشتی، مشمول مجازات مذکور خواهد بود.^۱ بند ۲ ماده ۲ قانون کنترل اسید ۲۰۰۲ بنگلادش، هر ماده شیمیایی خورنده، سوزاننده، یا سمی را اسید می‌داند (The acid offences prevention act, 2002). نتایج حاصل از اسیدپاشی با نتایج دیگر جرایم علیه اشخاص به لحاظ رفتار فیزیکی مرتکب فرقی ندارد، بلکه وسیله ارتکاب موجب تغییر مجازات و احتساب آن به جرم خاص شده است (زراعت، ۱۳۹۲، صص ۵۹ و ۶۱).

۲-۲-۴. زنده بودن قربانی

موضوع جنایات و از جمله اسیدپاشی، انسان زنده دیگر است و اگرچه در قانون ایران تصریحی بدان نشده است اما نتایج جرم نشان از آن دارد که جنایت تنها نسبت به

۱. رک: مشروح مذاکرات مجلس شورای اسلامی، جلسه ۳۲۴ (روزنامه رسمی شماره ۲۱۶۳۱ مورخ ۱۳۹۸/۴/۱، ص ۱۱).

انسان زنده قابل ارتکاب است. زنده بودن در اصطلاح فقهی به معنای حیات مستقر است. احراز زنده بودن امری کارشناسی است؛ زیرا عنوان جنایت با مجازات‌های سنگین قصاص یا جنایت بر مرده را نمی‌توان به عرف وا گذاشت (آقایی، ۱۳۹۲، صص ۲۷-۲۶). در قانون بنگلادش نیز با توجه به مواد ۴ و ۵ که مجازات ارتکاب این جرم به نوع صدمه وارده وابسته شده است، باید گفت که موضوع باید انسان زنده باشد. البته چنانچه اسیدپاشی نسبت به مرده صورت گیرد طبق قانون مجازات اسلامی به مجازات موضوع ماده ۷۲۷ در مورد جنایت بر میت محکوم خواهد شد و در نظام حقوقی بنگلادش نیز مجازات موضوع ماده ۲۹۷ قانون مجازات این کشور به مجازات حبس تا یک سال یا جزای نقدی و یا هر دو محکوم خواهد شد.

۵-۲-۲. نتیجه مجرمانه

سومین بند عنصر مادی، نتیجه حاصل از ارتکاب رفتار مجرمانه مرتکب نسبت به قربانی است. در جرایم علیه اشخاص، اساتید حقوق مبنای جرم را مقید به نتیجه می‌دانند و میزان صدمه را ضابطه میزان شدت جرم و به تبع آن مجازات می‌دانند (میرمحمدصادقی، ۱۳۹۲، ص ۸۱). اسیدپاشی باید منجر به حداقل آسیبی شود تا جنایت بر شخص احراز شود و صرف مبادرت به پاشیدن مواد شیمیایی موجب تحقق جرم نخواهد بود. ماده ۱ قانون تشدید مجازات اسیدپاشی و حمایت از بزه‌دیدگان ناشی از آن، نتایج مجرمانه را عبارت از جنایت بر نفس، عضو یا منفعت می‌داند. هنگامی که مرتکب با قصد قتل یا صدمه بر عضو یا منفعت، مبادرت به پاشیدن اسید کند مرتکب قتل یا ایراد صدمه عمدی شده و بنا به نص ماده ۱ قانون یاد شده، در صورت تقاضای اولیای دم، مشمول حکم قصاص طبق ماده ۳۸۱ ق.م.ا برای قصاص نفس و ماده ۳۸۶ این قانون برای قصاص عضو می‌شود. در مورد شرایط قصاص باید مفاد مواد ۳۰۱ و ۳۹۳ ق.م.ا رعایت شود. در فرض عدم قصد قتل، با توجه به نوع ماده شیمیایی به کار رفته اطلاق عمل نوعاً کشنده طبق بند (ب) ماده ۲۹۰ ق.م.ا حسب مورد جنایت عمدی بر نفس، عضو یا منفعت است. در مورد عمل نوعاً کشنده طبق تبصره ۱ ماده ۲۹۰ ق.م.ا، باید آگاهی مرتکب به نوعاً کشنده بودن عمل به واسطه مواد شیمیایی به کار رفته و موضع حساس ثابت شود و در صورت جهل مرتکب به نوع ماده به کار رفته و یا اثبات عدم قصد اصابت به موضعی حساس، به جرم غیر عمدی محکوم و در این مورد حسب میزان صدمه وارده و دیگر مواردی که به هر دلیل قصاص اجرا نشود،

بر اساس ماده ۲ قانون تشدید مجازات اسیدپاشی و حمایت از بزه‌دیدگان ناشی از آن، مرتکب به پرداخت دیه یا ارش و حبس‌های تعزیری محکوم می‌شود. در قانون بنگلادش نیز مجازات جرم اسیدپاشی به نتیجه حاصل شده منوط شده است که در این راستا مرگ، از دست دادن کامل یا جزئی قدرت بینایی و شنوایی، صورت، سینه، اندام جنسی، تغییر شکل هر عضوی از بدن یا از بین رفتن آن را در ماده ۵ قانون کنترل اسید ۲۰۰۲ به عنوان نتایج رفتاری تعیین و حسب مورد مجازات متفاوت است.

۲-۲-۶. رابطه علیت (سببیت)

علیت، در حوزه فلسفه کاربرد بیشتری دارد و سببیت با همان معنا در زبان حقوقی مأنوس‌تر است؛ اما بعضی اساتید حقوق جزا از سببیت به عنوان علیت نام می‌برند (گلدوزیان، ۱۳۸۹، ص ۹۴). آنچه در رکن مادی جرم موجب محکومیت مرتکب می‌شود احراز رابطه سببیت بین رفتار مرتکب و نتیجه به دست آمده است، چنانکه هیأت عمومی دیوان عالی کشور در رأی اصراری شماره ۱۰ مورخ ۱۳۷۶/۷/۸ مقرر داشته است: «اگر رابطه علیت مستقیم بین ایراد جرح و فوت احراز نشود، موجب براءت متهم است.» (میرمحمدصادقی، ۱۳۹۲، ص ۹۰).

از شرایط تحقق مسئولیت کیفری در جرایم مقید، احراز رابطه علیت است. در جرایم مقید، صرف ارتکاب رفتار، کافی در تحقق جرم نبوده بلکه باید نتیجه خاص موردنظر مقنن احراز شود. بدین لحاظ نیز رابطه علیت بین رفتار و نتیجه الزامی است. احراز رابطه علیت در ماده ۴۹۲ ق.م.ا بیان شده و مقرر داشته است: «جنایت در صورتی موجب قصاص یا دیه است که نتیجه حاصله مستند به رفتار مرتکب باشد اعم از آنکه به نحو مباشرت یا به تسبیب یا به اجتماع آنها انجام شود.» و ماده ۴۹۳ ق.م.ا احراز رابطه علیت را فارغ از بعد زمانی میان رفتار ارتكابی و نتیجه، شرط می‌داند. احراز رابطه علیت تنها در جرایم عمدی نبوده و طبق نص ماده ۵۲۹ ق.م.ا این امر باید در تمام جنایات یعنی غیر عمدی هم مشخص شود. ماده ۱۴۵ ق.م.ا در جرایم مقید علاوه بر تقصیر، وجود استناد نتیجه به فعل مرتکب را ضروری می‌داند.

کشف و احراز رابطه علیت فعل یا عامل واحد مؤثر در تحقق نتیجه مثل اسیدپاشی، راحت است اما احراز این رابطه در مواردی که علل متعدد با فواصل زمانی و مکانی مؤثر در وقوع جنایت است یا عمل مرتکب به طور غیر مستقیم باعث تحقق نتیجه باشد،

مشکل است (شهید ثانی، ۱۴۱۳، ص ۱۶۴). ضابطه احراز رابطه سببیت از نظر فقها - چنانکه اساتید حقوقی هم اذعان دارند - عرف است. چنانکه بیان شده است منظور از سبب یا تسبیب، فعلی است که موجب خسارت می‌شود و عرف، نتیجه خسارت را منسوب به آن فعل می‌داند (هاشمی شاهرودی، ۱۴۲۳، ص ۲۵۲).

در ماده ۳۶ قانون مجازات بنگلادش نیز برای مسئول دانستن شخص نسبت به نتیجه، بر لزوم نشأت گرفتن نتیجه از رفتار تأکید شده است و در این راستا فعل یا ترک فعل از اهمیت برخوردار نیست.

۲-۲-۷. شروع به جرم اسیدپاشی

در میان سیر پیدایش جرم تا قبل از کامل شدن آن، مرحله‌ای که در تمام قوانین کیفری دنیا جرم‌انگاری شده است شروع به جرم است و علت نیز اخلال در نظم عمومی و خطرناک بودن آن است (محسنی، ۱۳۷۷، ص ۱۶۰). شروع به جرم، یک عمل مادی است و بدین لحاظ فارغ از مرحله قصد مجرمانه است که صرفاً یک مرحله ذهنی بوده و مجازات نیز ندارد (استفانی، ۱۳۷۷، ص ۳۲۴). مرحله قبل از شروع به جرم، تهیه مقدمات است. یک سری اقداماتی که اگرچه زمینه‌ساز ارتکاب جرم هستند، ممکن است ارتباط نزدیکی با جرم نداشته باشند و به علت عدم وضوح قصد مرتکب در این مرحله قابل تعقیب نیستند (نوربها، ۱۳۸۵، ص ۲۴۴). مرتکب شروع به جرم به واسطه انجام عملیات برای حصول نتیجه، قصد خود را به منصفه ظهور گذاشته و مسئول است (ولیدی، ۱۳۹۲، ص ۱۸۱). نص ماده ۱۲۲ ق.م.ا به بیان شروع به جرم و موارد و مجازات آن پرداخته است. تبصره ماده ۱۲۲ ق.م.ا به مواردی اشاره دارد که به لحاظ مادی مرتکب از وجود آنها بی‌اطلاع است و به عبارتی، اگر متوجه امر بود درصدد رفع آن برآمده و بعد وارد عملیات اجرایی می‌شد؛ مثل اینکه مرتکب، ظرف آب را به اشتباه به جای ظرف اسید به سمت قربانی پرتاب کند. صدر ماده ۱۲۲ ق.م.ا شروع به جرم با قصد و نیت ارتکاب جرم تام را جرم‌انگاری کرده است. به همین علت، جرایم غیر عمدی شروع به جرم ندارند (میرمحمدصادقی، ۱۳۹۲، ص ۱۰۱).

در قانون مجازات بنگلادش حسب ماده ۳۰۷، برای شروع به قتل عمدی اگر به صدمه‌ای هم منتج نشود، حبس تا ۱۰ سال و در غیر این صورت مجازات حبس ابد مقرر شده است و برای شروع به جرم، برای شروع به ایراد صدمات مادون نفس نیز حبس معین شده است. در کنار این قاعده عام، در ماده ۶ قانون کنترل جرم اسید، برای

شروع به اسیدپاشی سه تا هفت سال زندان به علاوه جزای نقدی تعیین شده است. در مقام جمع این دو ماده باید گفت که شروع به اسیدپاشی اگر به قصد قتل باشد مشمول ماده ۳۰۷ قانون مجازات آن کشور می‌شود و در غیر این صورت ماده ۶ قانون خاص حاکم است و قاعده عام را تخصیص زده است.

۲-۳. رکن روانی جرم اسیدپاشی

رکن روانی انجام عملی که طبق قانون جرم شناخته شده، قصد مجرمانه یا تقصیر مرتکب است (محسنی، ۱۳۷۵، ص ۲۱۰). گاه در ارتکاب جرم اراده‌ای وجود ندارد؛ یعنی به صرف وجود عمد در ارتکاب، مرتکب خواهان نتیجه نیست. در این حال وی مرتکب جرم شبه عمد است و هرگاه رفتار مرتکب در راستای اراده وی باشد جرم عمدی محقق می‌شود (اردبیلی، ۱۳۹۲، صص ۳۳۶ و ۳۳۷). جرم اسیدپاشی بنا به نص ماده ۱ قانون تشدید مجازات اسیدپاشی و حمایت از بزه‌دیدگان ناشی از آن، یک جرم عمدی است و لذا همانند سایر جرایم عمدی نیاز به قصد مجرمانه یا سوءنیت دارد. مقنن تعریفی از سوءنیت جرم ارائه نداده است، اما با ذکر عباراتی چون عامداً، عالماً و ... سوءنیت را در جرایم عمدی، و در جرایم غیر عمدی خطا را لحاظ داشته است (صانعی، ۱۳۷۳، ص ۳۰۵).
قانون کنترل جرم اسیدپاشی بنگلادش علی‌رغم تبیین قصد مجرمانه برای شکایت واهی اسیدپاشی علیه دیگری در ماده ۸، لکن نسبت به نفس جرم اسیدپاشی به رکن روانی تصریح ننموده است.

۱-۳-۲. سوءنیت عام

سوءنیت عام شامل علم و اراده، در همه جرایم عمدی لازم است. متعلق علم، عناصر جرم است اما متعلق اراده را گروهی با پیروی از نظریه علم، انجام عمدی رفتار مجرمانه می‌دانند و گروهی با تبعیت از نظریه اراده، متعلق اراده را رفتار مجرمانه و نتیجه مجرمانه (زراعت، ۱۳۹۲، صص ۱۰۹ و ۱۱۰).

بر اساس نظریه اراده، جرم اسیدپاشی از زمره جرایمی عمدی است، کما اینکه نص ماده ۱ قانون تشدید مجازات اسیدپاشی و حمایت از بزه‌دیدگان ناشی از آن، تصریح دارد. به استناد بند (الف) ماده ۲۹۰ ق.م.ا مرتکب می‌تواند هم قصد رفتار و هم قصد نتیجه داشته باشد و بر اساس نظریه علم و نیز طبق بند (ب) همان ماده، به علت نوعاً کشنده بودن، به صرف عمد در پاشیدن اسید بر قربانی کفایت کرده، البته باید احراز شود که مرتکب به ماهیت وسیله که اسید یا ترکیبات شیمیایی است آگاه باشد. طبق

این بند، سوءنیت خاص شرط نیست، و این اعم است از آنکه مرتکب به نتیجه حاصله از عمل خود آگاه باشد یا خیر.

۲-۳-۲. علم

منظور از علم، آگاهی مرتکب بر نقض اوامر و نواهی مقنن در ارتکاب جرم است که مستلزم علم فاعل به موضوع جرم و حکم قانونی است. علم به حکم یعنی آگاهی به امر و نهی مقنن و علم به موضوع یعنی آگاهی و توجه به کیفیت رفتار مجرمانه یا تطبیق مصادیق و موارد جزئی نسبت به حکم کلی مقنن. ماده ۲۰ ق.م.ا برای جنایات عمدی علم مرتکب به عناصر، ماهیت، شرایط و کیفیتی که مقنن معین کرده را بیان نموده است. علم به حکم قانونی یک فرض قانونی است (اردبیلی، ۱۳۹۲، ص ۳۳۹). جرم اسیدپاشی بر اساس بند (ب) ماده ۲۹۰ ق.م.ا عملی نوعاً کشنده است و غیر از آن، اسید عرفاً ماده‌ای خطرناک است که نتیجه آن روشن است. مرتکب نمی‌تواند با توسل به جهل به قانون از خود رفع تقصیر کند. دیگر اینکه مرتکب باید بداند عملش صلاحیت صدمه به قربانی را دارد. در جرم اسیدپاشی منطقیاً باید پذیرفت که هر انسان بالغ و عاقلی به خطرناک بودن این عمل آشنا است. جهل موضوعی مثل حالتی که مرتکب می‌داند اسیدپاشی جرم است و این ماده نوعاً آسیب‌زاست اما در استفاده از ظرفی که حاوی اسید است دچار اشتباه شده و آن را به جای ظرف آب به قربانی تحویل دهد. بحث علم به موضوع، نیاز به اثبات دارد و غیر از این یعنی عدم سوءنیت عام که بالطبع سوءنیت خاصی نیست و جرم سالبه به انتفاء موضوع می‌شود. جهل به موضوع هنگامی پذیرفته می‌شود که نسبت به ارکان اساسی جرم باشد و نه عناصر غیر اساسی مربوط به جرم (نورپها، ۱۳۹۰، ص ۱۸)؛ مثل اینکه مرتکب جرم اسیدپاشی به این بهانه تمسک جوید که می‌دانسته ماده مورد استفاده اسید است اما نمی‌دانسته که این مقداری که وی استفاده کرده است نیز منجر به مرگ می‌شود.

۲-۳-۳. اراده

اراده از لحاظ لغوی عبارت از خواستن، قصد و عزم است (جعفری لنگرودی، ۱۳۶۳، ص ۲۴). به لحاظ حقوقی اساسی‌ترین رکن تشکیل‌دهنده جرم، اراده است و با توجه به معنای لغوی آن، اراده متمایز از قصد است و آن خواستی است که قبل از قصد به وجود آمده است؛ زیرا قصد یعنی اراده مشخصی که متوجه امر خاص و معین است (خالقی، ۱۳۹۲، ص ۱۲۳). اراده همراه با علم است که رکن روانی جرایم عمدی را

تشکیل می‌دهد. در جرم اسیدپاشی، اینکه مرتکب نوع ماده شیمیایی را شناخته و عامداً آن را تهیه و نقشه ارتکاب برای حصول نتیجه را کشیده و مرتکب جرم می‌شود یعنی وی همچنان پایبند اراده‌ای که قصد آن را کرده است، می‌باشد. اگرچه راه علمی برای اثبات اراده وجود ندارد اما همین روند انجام رفتار، بیان‌گر اراده است.

۲-۳-۴. سوءنیت خاص

سوءنیت خاص، قصد حصول جزء آخر عنصر مادی یا همان نتیجه است (میرمحمدصادقی، ۱۳۹۲، ص ۳۴۹). در جرم اسیدپاشی قصد خاص همان جراحات شدید وارده بر اعضای بدن قربانی است و با تدقیق بیشتر می‌توان گفت که او حتی به زجر روانی قربانی نیز اندیشیده است که از میان اسباب متعدد جرم به استفاده از اسید رسیده؛ یعنی یک قصد تبعی هم به دنبال این عمل مجرمانه بوده که همان احساس پوچی و زجر روانی برای قربانی است.

در مواد ۴ و ۵ قانون کنترل جرم اسیدپاشی بنگلادش به‌رغم اینکه حسب نتیجه واقع شده مجازات جرم متفاوت است لکن قانونگذار این کشور قصد این نتایج را در ارکان جرم مداخلت نداده است. لذا اگر فرضاً کسی به قصد تغییر شکل بدن اسیدپاشی نموده ولی در عمل منجر به از بین رفتن بینایی شود، به‌جای بند (ب) ماده ۵، مشمول بند (الف) آن خواهد شد.

۲-۳-۵. انگیزه

نیرو محرکه ارتکاب جرم، انگیزه است که قبل از اراده ارتکاب جرم، قدرت تحریک مرتکب به ارتکاب جرم است. انگیزه، جایی در قصد مجرمانه ندارد مگر آنکه مقنن در این مورد تصریحی داشته باشد که در این صورت به عنوان سوءنیت خاص شناخته می‌شود (زراعت، ۱۳۹۲، ص ۱۳۳). انگیزه، هدف غیر مستقیم اما قصد، هدف مستقیم جرم است. انگیزه جرم در مرتکبان متفاوت بوده اما قصد عموماً یکی است (ولیدی، ۱۳۸۸، ص ۲۳۶).

در جنایات علیه اشخاص، انگیزه عمدتاً تأثیری ندارد. انگیزه‌های جرم اسیدپاشی تحت عنوان شرایط علی به انتقام و احساس نفرت از قربانی و نمایش قدرت و تلاش در به انقیاد کشاندن قربانی و شرایط مداخله‌گر مثل آشنایی با مواد اسیدی و دسترسی به آن، عضویت در گروه‌ها و خرده‌فرهنگ‌های بزهکار، ناآگاهی از مجازات و یا کم‌اثر بودن آنها بیان شده است (ابراهیمی و میرحسینی، ۱۳۹۶، صص ۲۲-۱۸). در

بنگلادش عمدتاً عدم پذیرش درخواست ازدواج یا رابطه جنسی، انگیزه ارتکاب است (Kalantry and Kestenbaum, 2011, pp. 18 & 22).

۳. ضمانت اجرای جرم اسیدپاشی

برای جرم اسیدپاشی دو دسته از ضمانت‌های کیفری و مدنی مورد توجه قرار گرفته است که در ادامه مورد بررسی قرار می‌گیرد.

۳-۱. ضمانت‌های کیفری

جرم اسیدپاشی با ضمانت‌های اجرای خاص خود مواجه است. مقنن بسته به نوع جرم و میزان شدت رفتار ارتكابی و درجه عنصر روانی آن، فارغ از انگیزه مرتکب، مقیاسی قرار داده که از نوع مجازات آن جرم، میزان قبح و اثرات جانبی آن بر فرد و جامعه قابل استنباط است. ضمانت‌های کیفری این جرم را در بندهای زیر بررسی می‌کنیم.

۳-۱-۱. حد افساد فی الارض

فساد در مقابل صلاح در معنای خروج چیزی از حالت اعتدال است و با اضافه شدن به فی الارض، این عبارت معنای خروج و اختلال محل سکونت بشری، به گونه‌ای که این جایگاه به لحاظ امنیت و آسایش نامناسب شود، است (میرمحمدصادقی، ۱۳۹۲، ص ۵۸). از آنجایی که مبنای دو جرم محاربه و افساد فی الارض آیه ۳۳ سوره مائده است، قانون مجازات اسلامی مصوب ۱۳۹۲ به تفکیک این دو جرم حدی علیه امنیت اشاره دارد (بای، ۱۳۹۲، صص ۱۱۵ و ۱۲۷). جرم افساد فی الارض بنا به لفظ افساد، باید عملی باشد که جرمی در حد کلان یا تکرار عملی در آن لحاظ شده باشد. با تنقیح مناط می‌تواند تعمیم افساد فی الارض به اسیدپاشی صورت گیرد. تبصره ۲ ماده ۱ قانون تشدید مجازات اسیدپاشی و حمایت از بزه‌دیدگان ناشی از آن، صراحتاً اسیدپاشی را با داشتن شرایط افساد فی الارض، مشمول مجازات آن می‌داند.

۳-۱-۲. قصاص

از نظر فقها، «قصاص عنوانی برای استیفای جنایت اعم از قتل، بریدن، زدن و مجروح کردن است که در لغت به معنای دنباله‌روی از چیزی و تبعیت کردن است. بدین معنا قصاص‌کننده از کسی که جنایت را وارد کرده متابعت کرده و رفتاری مثل وی را انجام می‌دهد» (شهید ثانی، ۱۳۹۳، ص ۷۱۸).

طبق ماده ۱۶ ق.م.ا، «قصاص مجازات اصلی جنایات عمدی بر نفس، اعضا و منافع است که به شرح مندرج در کتاب سوم این قانون اعمال می‌شود.» اسیدپاشی یک جرم عمدی علیه اشخاص است. پس طبق ماده ۳۸۱ ق.م.ا در مورد مجازات قتل عمدی و ماده ۳۸۶ این قانون برای مجازات جنایت عمدی بر عضو، در صورت تقاضای ولی دم و وجود سایر شرایط قانونی، قصاص صورت می‌پذیرد و در غیر آن، مطابق دیگر مواد قانون، دیه و تعزیر اعمال می‌شود. در کتاب سوم قانون مجازات اسلامی درباره قصاص منفعت ماده‌ای وجود ندارد و در این مورد تنها به دیه و تعزیر اکتفا شده است، اما این مهم در قانون تشدید مجازات اسیدپاشی و حمایت از بزه‌دیدگان ناشی از آن، با قصاص همراه است.^۱

قصاص عضو طبق شرایط اعلامی ماده ۳۹۳ ق.م.ا، خصوصاً بند (پ) آن، در اسیدپاشی به علت مایع بودن وسیله، امکان سرایت و صدمه بر عضو دیگر دشوار است اگرچه مورد حکم واقع شده است. بر اساس ماده ۳۹۴ قانون یاد شده، رعایت تساوی در طول و عرض و عمق جراحت برای قصاص لازم است. لذا اگر چنین شرایطی فراهم باشد قصاص در اسیدپاشی قابل اجرا است، لکن بر اساس قسمت بعدی این ماده، «اگر طول عضو مورد قصاص، کمتر از طول عضو آسیب‌دیده در مجنی‌علیه باشد، قصاص نباید به عضو دیگر سرایت کند و نسبت به مازاد جنایت، دیه گرفته می‌شود ...». اثر جنایت اسیدپاشی بیشتر به واسطه مدت زمانی است که اسید بر روی عضو بوده و بر اساس عبارت آخر همین ماده، رعایت در عمق جنایت، صدق عنوان جنایت وارده است؛ یعنی می‌توان به کمتر اکتفا کرد اما بتوان قصاص را انجام داد کمالینکه برای رعایت عمق جنایت بر اساس نظر غیر مشهور تنها رعایت طول و عرض در قصاص کفایت می‌کند (توکلی و کراچیان ثانی، ۱۳۹۹، ص ۱۲۵).

۳-۱-۳. تعزیر

بر اساس ماده ۱۸ ق.م.ا، تعزیر مجازاتی است که در موارد ارتکاب محرمات شرعی یا نقض مقررات حکومتی تعیین و اعمال می‌گردد. نوع، مقدار، کیفیت اجراء و مقررات مربوط به تخفیف، تعلیق، سقوط و سایر احکام به موجب قانون تعیین می‌شود. دادگاه در صدور حکم تعزیری، با رعایت مقررات قانونی، حالات و شرایط روحی و خانوادگی و

۱. مشروح مذاکرات شورای نگهبان.

اجتماعی و سوابق مرتکب را مدنظر دارد. در مورد جرم اسیدپاشی، چون بنا بر امر تشدید مجازات است لذا مقنن در قانون تشدید مجازات اسیدپاشی و حمایت از بزه‌دیدگان ناشی از آن، موارد تعزیری را در ماده ۲ تعیین کرده است. موارد عدم اجرای قصاص شامل مواردی است که به‌رغم وقوع جنایت عمدی، به علت شمول موارد سلب مسئولیت کیفری مرتکب، مصالحه و یا عدم عنصر روانی، قصاص اجرا نمی‌شود.

مواد ۴ و ۵ قانون کنترل جرم اسید بنگلادش، مجازات اعدام یا حبس ابد مشدد را در صورت فوت و از بین رفتن کامل یا جزئی قدرت بینایی و شنوایی، صورت، سینه، اندام جنسی تعیین کرده است و برای اعضای دیگر، رباط و تغییر شکل بدن یا از بین رفتن آنها، مجازات ۷ تا ۱۴ سال حبس را حکم کرده است.

۳-۱-۴. مجازات شریک و معاون

اسیدپاشی از جرایمی است که می‌تواند با همکاری افراد دیگر به نحو شرکت و معاونت تحقق پذیرد. متن قانون تشدید مجازات اسیدپاشی و حمایت از بزه‌دیدگان ناشی از آن، به مشارکت در جرم اشاره نکرده است. پس در صورت وقوع این امر در اسیدپاشی، طبق نص مواد قانون مجازات اسلامی عمل می‌شود. ماده ۱۲۵ ق.م.ا. مشارکت در جرم را بر مستند بودن جرم بر رفتار همه به هر میزان و در هر مرحله می‌داند. استناد هنگامی است که بین نتیجه مجرمانه و رفتار شرکا رابطه علیت را بتوان معلوم کرد. بر اساس ماده ۳۶۸ ق.م.ا نتیجه همان عامل اصلی است؛ مثل اینکه سه نفر در جرم قتل با اسید شرکت کرده‌اند و یکی بر روی قفسه سینه و صورت اسید بریزد اما دو نفر دیگر بر وی ضرباتی با چوب وارد کنند و فوت بر اثر شدت سوختگی با اسید اعلام شود، که تنها فرد اسیدپاش قصاص می‌شود و دو نفر دیگر متناسب عمل خویش قصاص یا به دیه و تعزیر محکوم می‌شوند. پیش‌فرض شرکت در جرم این است که شرکا علم به نامشروع بودن رفتار خود دارند و این امر را با اراده و اختیار خود انجام دهند. معاونت در صورتی جرم به شمار می‌آید که فعل ایجابی آن به اتمام رسیده باشد و حتماً شرط اقتران یا تقدم زمانی آن رعایت شده باشد. معاون باید از ارتکاب جرم توسط مرتکب آگاه باشد و با وی هم‌قصد باشد. پس معاونت تنها در جرایم عمدی است. ماده ۴ قانون تشدید مجازات اسیدپاشی و حمایت از بزه‌دیدگان ناشی از آن، مجازات معاونت در اسیدپاشی را نسبت به ماده ۱۲۷ ق.م.ا سخت‌گیرانه‌تر لحاظ کرده است. طبق ماده ۳۴ قانون کیفری بنگلادش، انجام عمل مجرمانه توسط چندین نفر

در جهت رسیدن به نیت مشترک، شرکت در جرم و مجازات فاعل مستقل دارد، اما ماده ۷ قانون کنترل اسید، با تخصیص مجازات آن ماده، مجازات ۳ تا ۷ سال حبس و جزای نقدی را برای معاونت در اسیدپاشی تعیین کرده است.

۳-۱-۵. مجازات‌های تکمیلی و تبعی

ماده ۲۳ ق.م.ا. مجازات‌های تکمیلی را برای حد، قصاص و مجازات‌های تعزیری لحاظ کرده است. اسیدپاشی از جرایمی است که مشمول عنوان قصاص و در صورت عدم امکان اجرای قصاص، مستلزم حبس تعزیری است. پس امکان تعیین مجازات تکمیلی در آن هست. این مجازات‌ها در راستای اصل فردی کردن مجازات‌هاست و با توجه به نوع جرم، خصوصیات، شرایط و اوضاع و احوال مجرم و به اختیار قاضی است که به یک یا چند نوع از مجازات‌های حصری مذکور در ماده به تناسب حکم دهد. ماده ۲۵ ق.م.ا. نیز به مجازات‌های تبعی پرداخته است و برای جرایم عمدی خاصی ملزم شده‌اند و دادگاه در اعمال آنها اختیاری ندارد. اعمال این مجازات‌ها در جرم اسیدپاشی که به شکل محرومیت از حقوق اجتماعی به مدت ۷ سال در صورت سلب حیات و ۳ سال در محکومیت به قصاص عضو که دیه آن بیش از نصف دیه مجنی‌علیه و ۲ سال در قصاص عضوی که دیه آن نصف دیه مجنی‌علیه یا کمتر از آن باشد، حکم می‌شود. مجازات‌های تبعی پس از اجرای حکم یا شمول مرور زمان شروع می‌شوند.

آنچه در قانون کنترل جرم اسید بنگلادش در مواد ۴، ۵، ۶ و ۸ به عنوان جریمه پرداخت می‌شود به لحاظ جنبه مجازات تکمیلی مجازات‌های اعدام و حبس مشدد در نظر گرفته شده است.

۳-۱-۶. تعلیق اجرای مجازات

طبق ماده ۴۶ ق.م.ا. دادگاه می‌تواند برای جرایم تعزیری درجه ۳ تا ۸ و با وجود شرایط مقرر در تعویق صدور حکم، اجرای مجازات را از ۱ تا ۵ سال معلق کند. دادستان یا قاضی اجرای احکام و محکوم می‌توانند بعد از گذشت یک سوم از تحمل مدت مجازات و دارا بودن شرایط قانونی، تقاضای تعلیق کنند. بر اساس ماده ۴۷ ق.م.ا. این نهاد در جرم اسیدپاشی قابلیت اعمال ندارد؛ اما ماده ۳ قانون تشدید مجازات اسیدپاشی و حمایت از بزه‌دیدگان ناشی از آن، این ماده از قانون عام را تخصیص زده است و در صورتی که مجازات تعزیری با گذشت صاحب حق همراه باشد تا یک درجه آن را قابل تخفیف دانسته است. این نهاد در مورد درجه ۳ تا ۵ آن در قانون تشدید مجازات

اسیدپاشی و حمایت از بزه‌دیدگان ناشی از آن، کارایی دارد اما اگر جرم اسیدپاشی با حکم قصاص همراه شد در آن صورت مشمول هیچ نهاد ارفاقی نیست. ماده ۵۵ الف قانون مجازات بنگلادش، حق اعمال تعلیق را حتی در صورت تخفیف مجازات اعدام و حبس ابد تنها به رئیس جمهور اعطا کرده است و بدین صورت می‌توان نتیجه گرفت که در مجازات‌های اعلامی برای اسیدپاشی قائل به تعلیق مجازات است.

۲-۳. ضمانت اجراهای مدنی

جرم اسیدپاشی می‌تواند هم زیان مادی و هم زیان معنوی برای بزه‌دیده و اطرافیان او ایجاد کند که در این قسمت موضوع جبران آن مورد توجه قرار می‌گیرد.

۱-۲-۳. ضرر و زیان مادی

ضرری مادی یعنی ضرری که قابل تقویم به پول بوده و وقوع آن به صورت از بین رفتن مال یا از بین رفتن منفعت و خسارت بر جسم شخص است (پرتو و شریفی، ۱۳۹۸، ص ۹۰). مثلاً در جرم اسیدپاشی، دیدگاه‌ها نسبت به زن و مرد در خسارات وارده متفاوت است. برای قربانی مرد تأثیر حمله اسید این است که حمله و عواقب آن منجر به فرسایش موقعیت مرد در جامعه به‌ویژه در رابطه با توانایی او برای فعالیت اقتصادی و حمایت از خانواده‌اش است. در قربانی زن علاوه بر مثال‌های پیش‌گفته، عواقب حمله مانع ازدواج او می‌شود و تأثیر بسزایی بر نقش سنتی به‌عنوان همسر و مادر بودن او در جامعه دارد. ماده ۵ قانون تشدید مجازات اسیدپاشی و حمایت از بزه‌دیدگان ناشی از آن، تمام موارد و حتی هزینه‌های درمانی را پذیرفته است. ماده ۹ قانون کنترل جرم اسید بنگلادش، جریمه اعلامی را در مقام آسیب جسمی و روحی لحاظ کرده است و در ماده ۱۰ به دادگاه اجازه داده است برای جبران خسارت و جریمه از طریق فروش اموال منقول یا غیر منقول متهم اقدام و به روش مقرر در قوانین به حساب دادگاه واریز کند که در صورت عدم چنین قوانینی، به روشی که دادگاه مقرر می‌کند اقدامات لازم برای دادن چنین مبلغی به شخص آسیب‌دیده، اقدام می‌شود.

۲-۲-۳. دیه

طبق تعریف ماده ۱۷ ق.م.ا، «دیه ... مالی است که در شرع مقدس برای ایراد جنایت غیر عمدی بر نفس، اعضاء و منافع و یا جنایت عمدی در مواردی که به هر جهتی قصاص ندارد به موجب قانون مقرر می‌شود.» نتیجه اینکه، دیات نیز در کنار قصاص

برای مقابله و جبران جنایات در نظر گرفته شده است. در اینکه دیه، جبران خسارت است یا مجازات، باید ماهیت وجودی دیه را دانست. ماده ۱۴ ق.م.ا دیه را مجازات می‌داند. دیه در کنار حدود و قصاص، نظر فقها را به مجازات بودن آن سوق داده است، لکن احکام فقهی وارده در باب دیه لزوماً مربوط به جرم نبوده و عناصری چون سوءنیت در آنها مدخلیتی ندارد؛ مثل ضمان و اعمال زیان‌بار که عموماً ناشی از قصور و سهل‌انگاری هستند.

جبران خسارت یعنی ایجاد مسئولیت مدنی در مقابل خسارت مالی، معنوی و جسمی که توسط شخص یا اشیا تحت مدیریت وی به دیگری وارد شده است. دیه به مفهوم جبران خسارت خیلی نزدیک است؛ زیرا فلسفه ایجاد هر دو جبران زیان وارده به زیان دیده است نه جامعه؛ اما قواعد دیه با جبران خسارت متفاوت است. قانون اسیدپاشی موافق نظر برخی فقها نهاد دیه را برای مجازات مجرم و تشریف خاطر قربانی دانسته نه جبران خسارت. پس هرگونه خسارت و ضرر علاوه بر دیه قابل مطالبه است (وحدتی شبیری، ۱۳۹۰، صص ۲۴۷ و ۲۴۸).

۳-۲-۳. هزینه‌های درمانی مازاد بر دیه

قانون تشدید مجازات اسیدپاشی و حمایت از بزه‌دیدگان ناشی از آن، هزینه‌های درمانی مازاد بر دیه را برای اولین بار منصوص کرده است. هزینه مازاد بر دیه، بحث جدیدی است که در میان فقهای معاصر مطرح شده و موجب تعارض نظرات گردیده است به طوری که در لایحه‌های قانونی که باید به تأیید شورای نگهبان برسد، با دودستگی روبه‌رو شده است، به گونه‌ای که مصوبه‌های کمیسیون در راستای هماهنگی با شرع، از مواضع فقهی مختلفی که گاه اقوال شاذ و در تضاد با فتوای معیار است به عنوان مبنای قانونی استفاده کرده است. اما این رویه در همه موارد یکسان نیست مخصوصاً درباره خسارت مازاد بر دیه و سایر هزینه‌های درمانی. در این مورد شورا بر اساس نظرات فقهی امام (ره) و مقام رهبری ایراد مغایرت شرعی کرده است، در حالی که از نظر دیگر فقها، مرتکب باید هزینه‌های مزبور را نیز جبران کند و ادله فقهی متعدد بر این نظر وارد است (اکرمی، ۱۳۹۳، صص ۶ و ۷).

دلیل اکثریت فقهای شورای نگهبان بر عدم مازاد بر دیه، نبودن دلیل شرعی است، بدین معنا که آیات و روایات فقط دیه را بر مرتکب بار کرده‌اند و در موارد تردید بر پرداخت مازاد، اصل را بر براءت ذمه مرتکب می‌دانند مگر آنکه با دلیل شرعی نقض شود.

اقلیت فقها نیز با استناد به روایت ابی‌مریم و قاعده لاضرر، معتقد به این هستند که آیات و روایات اگرچه بر پرداخت دیه تصریح دارند اما این به معنای نفی مازاد بر آن نیست. در مورد اسیدپاشی با توجه به مشروح مذاکرات شورای نگهبان، همچنان نظر اکثریت فقها بر عدم جواز مازاد بر دیه است و نمی‌توان مجموعه‌ای از مجازات‌ها را در مورد مرتکب در نظر گرفت کما اینکه در شرع نیز برای مازاد بر دیه نصی وجود ندارد و نیز این امر مغایر فتوای معیار است؛ اما طبق نظر اقلیت، برای جایی که دیه برای جبران خسارت کافی نباشد، دیه در این مورد نافی مازاد بر آن نیست و استناد ایشان قاعده تسبیب و تعزیر مرتکب است. تأیید هزینه‌های مازاد بر دیه در ماده ۵ قانون تشدید مجازات اسیدپاشی و حمایت از بزه‌دیدگان ناشی از آن، نه از باب تغییر موضع فقهای شورای نگهبان یا محکم بودن دیدگاه‌های اقلیت فقها، که به دلیل به حدّ نصاب نرسیدن تعداد فقها در جلسه بررسی این قانون برای اعلام مغایرت شرعی است؛ زیرا در جلسه بررسی، ۴ فقیه حضور داشته که ۳ نفر اکثریت مخالف و ۱ نفر موافق بوده‌اند، در حالی که حداقل ۵ نفر فقیه برای اخذ رأی لازم است مگر در موارد ضروری و یا حصول رأی لازم (مسعودیان، ۱۳۹۹، صص ۷۹، ۸۰ و ۸۳).

۳-۳. ضرر و زیان معنوی

ضرر و زیان معنوی، صدمه به منافع عاطفی و غیر مالی است؛ مانند احساس درد جسمی و رنج روحی، حیثیت و آزادی (پرتو و شریفی، ۱۳۹۸، صص ۹۰ و ۹۴). با تصریح ماده ۵ قانون تشدید مجازات اسیدپاشی و حمایت از بزه‌دیدگان ناشی از آن به ماده ۱۴ ق.آ.د.ک، ضرر و زیان معنوی تنها در قصاص حاصل می‌شود و در تعزیر و دیه بدل از قصاص، جبران خسارت معنوی منتفی است. ماده ۹ قانون کنترل جرم اسید بنگلادش، جریمه نقدی را برای آسیب جسمی و روحی قربانی در نظر گرفته است.

نتیجه

قانون تشدید مجازات اسیدپاشی و حمایت از بزه‌دیدگان ناشی از آن، با دو بعد شدت مجازات و حمایت از بزه‌دیده به لحاظ اجتماعی، هزینه‌های بالای درمانی و فرایند دادرسی خارج از نوبت، برجسته و هماهنگ با سیاست کیفری ایران با هدف ارباب، تنبیه و ناتوان‌سازی مجرمان در برخورد با این پدیده مجرمانه است، لیکن از بعد پیشگیری، بهره‌مندی از خدمات حقوقی رایگان به واسطه شرایط جسمی و روحی نامناسب قربانی و بعضاً عدم تجربه در فرایندهای دادرسی و عدم آگاهی آنها به حقوق و مطالبات خود، تأمین بار مالی جبران خسارت قربانیان اسیدپاشی در بیت‌المال جای کار دارد. نکته برجسته قانون اسید بنگلادش در بعد شکلی شامل پیشگیری از جرم به واسطه کنترل اسید و حمایت مالی از قربانی است، لیکن در بعد ماهوی، چون مجازات را تنها آسیب به برخی قسمت‌های بدن معطوف کرده، قابل ایراد است.

فهرست منابع

الف. کتاب‌ها

۱. اردبیلی، محمدعلی، حقوق جزای عمومی ۱، میزان، چاپ سی و دوم، تهران، ۱۳۹۲.
۲. اردبیلی، محمدعلی، حقوق جزای عمومی ۲، میزان، چاپ سی و پنجم، تهران، ۱۳۹۳.
۳. استفانی و همکاران، حقوق جزای عمومی، ترجمه محسن دادبان، جلد ۱، دانشگاه علامه طباطبایی، تهران، ۱۳۷۷.
۴. آقایی، حسین، حقوق کیفری اختصاصی؛ جرایم علیه اشخاص (جنایات)، میزان، تهران، ۱۳۹۲.
۵. جبعی عاملی (شهید ثانی)، زین‌الدین بن علی، الروضة البهیه فی شرح اللمعة الدمشقیه، مجد، چاپ یازدهم، تهران، ۱۳۹۳.
۶. جبعی عاملی (شهید ثانی)، زین‌الدین بن علی، مسالک الافهام، جلد ۱۲، المعارف الاسلامیه، چاپ اول، قم، ۱۴۱۳ق.
۷. جعفری لنگرودی، محمدجعفر، ترمینولوژی حقوق، بنیاد، تهران، ۱۳۶۳.
۸. زراعت، عباس، حقوق جزای اختصاصی (۱)؛ جرایم علیه اشخاص، جاودانه، چاپ دوم، تهران، ۱۳۹۲.
۹. صانعی، پرویز، حقوق جزای عمومی ۱، گنج دانش، تهران، ۱۳۷۳.
۱۰. عمید، حسن، فرهنگ فارسی جیبی، راه رشد، چاپ اول، تهران، ۱۳۸۹.
۱۱. گلدوزیان، ایرج، ندای انصاف و عدالت، میزان، چاپ اول، تهران، ۱۳۸۹.
۱۲. محسنی، مرتضی، دوره حقوق جزای عمومی ۱ (پدیده جنایی)، گنج دانش، چاپ اول، تهران، ۱۳۷۷.
۱۳. محسنی، مرتضی، دوره حقوق جزای عمومی ۲، گنج دانش، تهران، ۱۳۷۵.
۱۴. میرمحمدصادقی، حسین، حقوق کیفری اختصاصی (۱)؛ جرایم علیه اشخاص، میزان، چاپ سیزدهم، تهران، ۱۳۹۲.
۱۵. میرمحمدصادقی، حسین، حقوق کیفری اختصاصی (۳)؛ جرایم علیه امنیت و آسایش عمومی، میزان، چاپ بیست و یکم، تهران، ۱۳۹۲.
۱۶. نوریها، رضا، زمینه حقوق جزای عمومی، گنج دانش، چاپ هفدهم، تهران، ۱۳۸۵.
۱۷. ولیدی، محمدصالح، بایسته‌های حقوق جزای عمومی (۱-۲-۳)، جنگل، چاپ اول، تهران، ۱۳۸۸.
۱۸. ولیدی، محمدصالح، شرح بایسته‌های قانون مجازات اسلامی در مقایسه و تطبیق با

قانون سابق، جنگل - جاودانه، چاپ اول، تهران، ۱۳۹۲.

۱۹. هاشمی شاهرودی، سید محمود با همکاری جمعی از پژوهشگران، *موضوعه الفقه الإسلامی، مؤسسه دایرة المعارف فقه اسلامی بر مذهب اهل بیت (ع)*، چاپ اول، قم، ۱۴۲۳.

ب. مقاله‌ها

۲۰. ابراهیمی، مرضیه و زهرا میرحسینی، «مطالعه زمینه‌ها و انگیزه‌های اسیدپاشی در بستر مناسبات جنسیتی و نابرابری‌های اجتماعی»، *مجله تحلیل اجتماعی نظم و نابرابری اجتماعی*، شماره ۷۲/۴، ۱۳۹۶.

۲۱. اکرمی، روح‌الله و فرزانه سیف‌الله‌پور، «تحلیلی بر نظام نیمه‌آزادی در حقوق کیفری ایران و فرانسه با رویکردی به منابع فقهی آن»، *فصلنامه پژوهش تطبیقی حقوق اسلام و غرب*، شماره ۳، ۱۳۹۶.

۲۲. اکرمی، روح‌الله، «تحلیل فرایند نظارت شرعی شورای نگهبان بر مصوبات مجلس با مطالعه موردی با قانون مجازات اسلامی»، *فصلنامه دانش حقوق عمومی*، شماره ۹، ۱۳۹۳.

۲۳. آشوری، محمد و ابوالقاسم خدادادی، «حقوق بنیادین بزه‌دیده در فرایند کیفری»، *آموزه‌های حقوق کیفری*، شماره ۲، ۱۳۹۰.

۲۴. بای، حسینعلی، «مجازات اسیدپاشی»، *فقه اهل بیت*، شماره ۷۵-۷۶، ۱۳۹۲.

۲۵. پرتو، حمیدرضا و فاطمه شریفی، «بررسی موردی مسئولیت مدنی در مقررات کیفری»، *مجله علمی - تخصصی کانون وکلای دادگستری مرکز*، شماره ۲۴۴-۲۴۳، ۱۳۹۸.

۲۶. خالقی، علی و محمدعلی رجبی، «تحلیل معیار نوعی در عنصر روانی جرم قتل عمدی»، *پژوهش‌نامه حقوق کیفری*، شماره ۱، ۱۳۹۲.

۲۷. مسعودیان، مصطفی، «تحلیل فقهی حقوقی رویکردهای شورای نگهبان در پرداخت هزینه‌های درمان مازاد بر دیه»، *فصلنامه دانش حقوق عمومی*، شماره ۲۷، ۱۳۹۹.

۲۸. نظری توکلی، سعید و فاطمه کراچیان ثانی، «اجرای قصاص در جرم اسیدپاشی»، *فصلنامه مجلس و راهبرد*، شماره ۱۰۳، ۱۳۹۹.

۲۹. وحدتی شبیری، سید حسن، «مبنا و قلمرو خسارات مازاد بر دیه»، *مطالعات اسلامی؛ فقه و اصول*، شماره پیاپی ۸۷/۱، ۱۳۹۰.

۳۰. هاشمی، سارا و سید سجاد کاظمی، «بررسی قانونی اسیدپاشی زنان»، *مجموعه مقالات اولین کنگره سراسری تحول و نوآوری در علوم انسانی، مؤسسه عالی علوم و فناوری خوارزمی شیراز*، ۱۳۹۴.

ج. منابع خارجی

31. Acid control act and Acid offences prevention act 2002 of Bangladesh, (Retrieved from <https://evawglobaldatabase.unwomen.org/pt/countries/asia/bangladesh/2002/acid-control-act-2000-and-acid-crime-prevention-acts-2002>).
32. Bangladesh Penal Code, (Retrieved from <http://bdlaws.minlaw.gov.bd/act-11.html>).
33. Byard, Roger W., "The manifestations of acid attacks (vitriolage or vitriolism)", Forensic science, Medicine and Pathology, Vol. 16, 2020, (<https://link.springer.com>).
34. Kalantry, Sital and Jocelyn Getgen Kestenbaum, "Combating acid violence in Bangladesh, india and combodia", Avon Global Center for Women and Justice at Cornell Law School and the New York City Bar Association, 2011.
35. Law Commission in India, Report No. 226, 2008, Proposal for the inclusion of acid attacks as offences in the india penal code and a law for compensation for victims of crime, (Retrieved from <https://lawcommissionofindia.nic.in/reports/report226.pdf>).
36. Taslima, Yasmin, Implementation Status of the Acid Offences Prevention Act 2002 and the Acid Control Act 2002 in Bangladesh, 2014, (<http://old.acidsurvivors.org>).

A Comparative Study of the Crime of Acid Attack in Iranian and Bangladeshi Law

Ruhollah Akrami*

Fatemeh Sharifi**

Received: 17/08/2020

Accepted: 06/12/2020

Abstract

The most serious crimes in most legal systems are crimes against the physical integrity of individuals because the most important asset of human being is his life, which has been attacked. As the crime of acid spraying is one of the crimes that have severe Physical and mental effects on the victim and others And its simple way of commission, access by means of easy access, and the increasing growth of crime, deprived the legislature of That special sentences have been imposed on this crime, it may be reduced from committing the following cases, in 2017, this important person took on the face of an approved law. The severity of the punishment is in terms of preventing further crimes and reducing the crime rate. But for the victims, the solution is to protect them in various social, legal and medical dimensions in the form of law. the legislature, although very late, with two dimensions of severe punishment and, more importantly, widespread protection of the victim, Socially, the high cost of medical treatment and the out-of-court process have made the law stronger than before. The present study is a descriptive analytical comparative study with Bangladesh.

Key words: *Crime against the Body, Acid Spraying, Retribution.*

* Associate Professor at Law Faculty of Qom University.

r.akrami@qom.ac.ir

** MA Student in Criminal Law and Criminology of Qom University.

fa.arowa@gmail.com